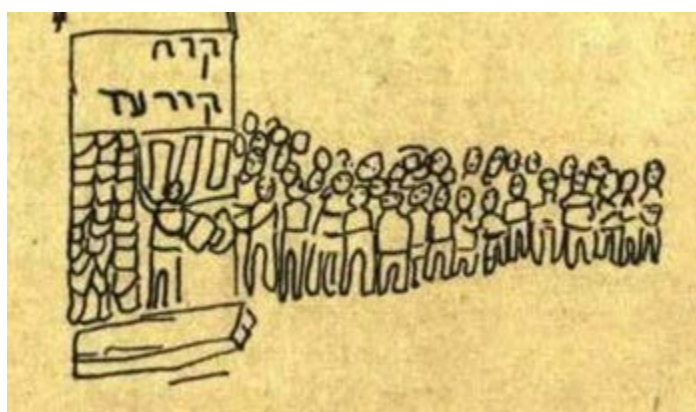

20, 12:17 באוקטובר 2022

זולליה, טמבליה ובולפסיה

בשנות החמישים התגייסו כל עיתוני הילדים העבריים, למרות ההבדלים האידיאולוגיים ביניהם, לחנך את הדור הצעיר להסתפק במועט ולציית למשטר הצנע

אלון דויד, בן 11½ תור לקניית קרח, "הארץ שלנו", 15.8.1951

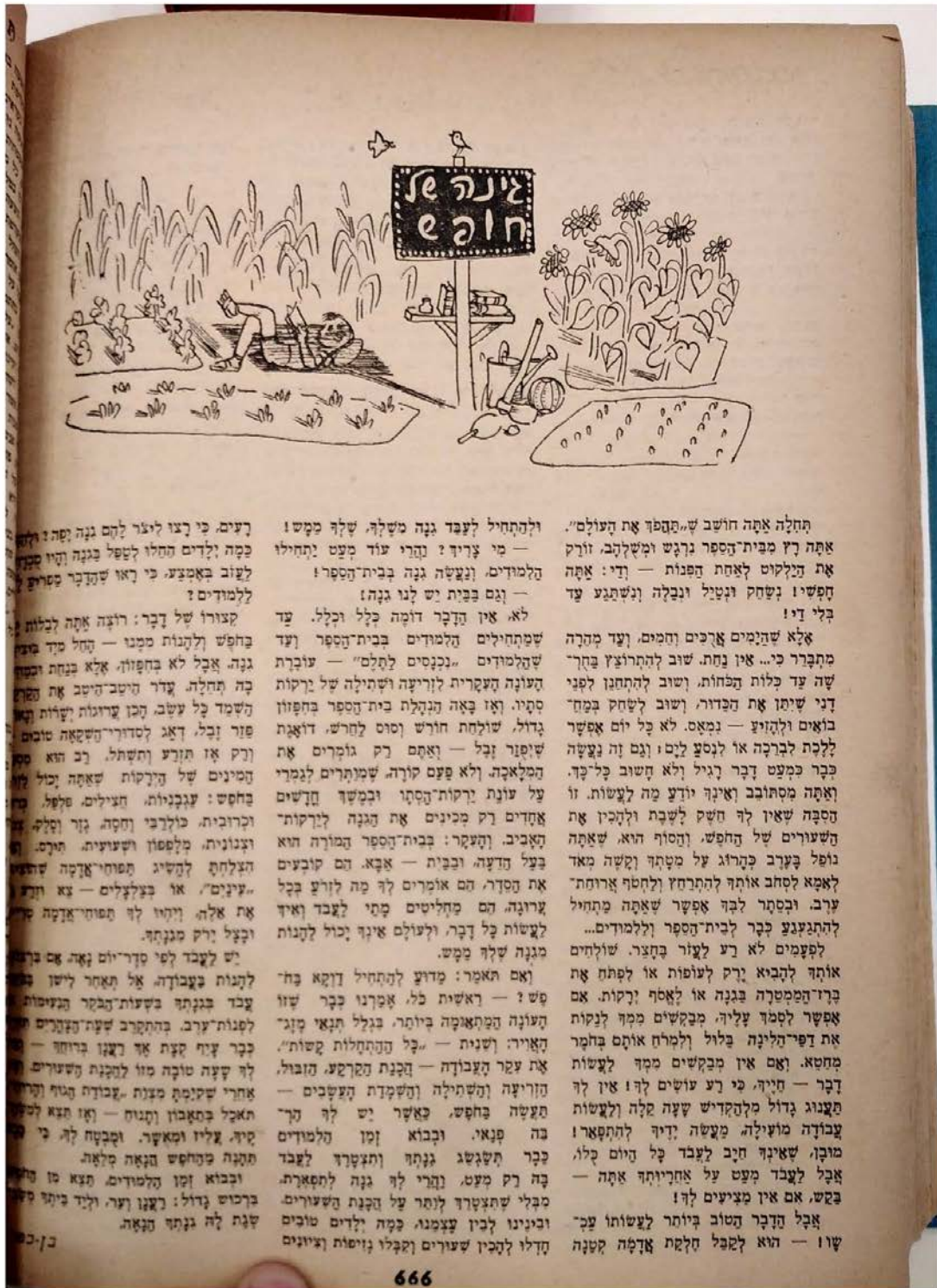
"הטבחים הסינים, שלדעת רבים אינם נופלים מן הטבחים הצרפתים, ניחנו גם בחוש אמנותי. לכל מעשה ידיהם הם משווים צורה נאה: את האווזים, הברווזים, האפרוחים, גורי החזירים והדגים הצלויים והאפויים הם מגישים לשולחן בשלמותם, על כרעיהם ועל קרביהם עם תבלינים ואגוזים [...] הם אוכלים רגלי צפרדעים, למשל, או זנבות חזירים, ביצי צפורים, סרטנים, חסילונים, גבעולי במבוק ירקים, שבלולים, חזה של צב וכדומה" (גורית אקסלרוד, "זיכרונות מארץ סין: במטבחם של הסינים ומאכליהם", "הארץ שלנו", 29.7.1953).

התיאור האקזוטי הזה בעיתון לילדים עברי בשנות החמישים אינו דבר מובן מאליו. הוא מעלה בפרוטרוט את הקסם של מסורות האוכל הסיניות ואת הפן האמנותי של אופן הגשת המנות. התיאור כולל גם מאכלים לא־כשרים למכביר, כמו רגלי צפרדע או חסילונים וסרטנים, שהיו נדירים במציאות הישראלית והיו זרים לקורא הישראלי ורחוקים מעולמו, לא רק בגלל משטר הצנע אלא גם בגלל חוקי הכשרות. הרשימה הזו רחוקה מרחק רב מתיאורי האוכל הרבים שהתפרסמו לרוב בעיתוני הילדים בעשור הראשון למדינה ועמדה בדיסוננס, אולי לא־מודע, לאופן שבו תיארו עיתוני הילדים תרבות אוכל של עוני ומחסור במשטר מחמיר של צנע, בשנים בהן המזון לא היה מובן מאליו אלא ניתן בקיצוב והדיכור

עליו נחשב ללא יאה, בוודאי לא בון טון. המסר בעיתוני הילדים היה אחיד: אוכל הוא עניין של תזונה נכונה ויש להסתפק במה שנמצא.

כל מי שגדל בארץ בשנות החמישים זוכר את ההפצרות לגמור את כל מה שהוגש על הצלחת ולשמוח בעצם האפשרות לסעוד, הפצרות שאליהן נלווה בדרך כלל המשפט על "הילדים הרעבים בסין". היה זה עולם של לחם לבן ולחם שחור וסוג אחד של גבינה קשה, "גבינה צהובה", והוא היה רחוק מרחק רב מתרבות האוכל והמקום המרכזי שהיא תופסת היום בהוויה הישראלית ובתקשורת.

העשור הראשון של המדינה היה תור הזהב של עיתונות הילדים. לא פחות מארבעה עיתוני ילדים ראו אור, חוץ מ"הארץ שלנו", כולם נוסדו בתקופת המנדט: "דבר לילדים", "משמר לילדים" ו"הצופה לילדים". הם מילאו תפקיד מרכזי בתהליך החיברות של הילדים ובראשית ימי המדינה ביקשו להנחיל לדור הצעיר את ערכי הצניעות וההסתפקות במועט. הם עודדו את הילדים לכבד את החוקים והתקנות של הצנע ואף לסייע באכיפתם. הילדים נדרשו לא רק לגלות הבנה למצוקות הזמן אלא לשתף פעולה באופן אקטיבי, לתרום לאווירה ציבורית חיובית בכל הנוגע למשטר הצנע, תוך הקפדה על מורל גבוה ועל התנהגות מוסרית, ומה שחשוב לא פחות מכך, לתרום לפס הייצור של אספקת המזון בדרכים שונות, כמו טיפוח גן ירק, גידול תרנגולות מטילות או ליקוט פטריות.

Scanned by TapScanner

בן כפר, גינה של חופש, "דבר לילדים" 30.7.1952

סוגים שונים של טקסטים גויסו למשימה — שירים, סיפורים קצרים, מעשיות עם, משלים, דיווחים על חדשות, סקרים ואפילו קריקטורות וחידות — כולם עסקו באוכל במובנו הרחב וכולם הטיפו לציות לתקנות הצנע ולאכיפתן. עיתוני הילדים נשמו ואכלו צנע. אי־אפשר היה לקרוא אותם בלי להיתקל בסוגיית האוכל בכלל והצנע באוכל בפרט:

מאמרי מערכת, מאמרי דעה ומכתבים לעורך, דיווחים עיתונאיים ופרשנויות אקטואליה, סיפורים קצרים ושירה, כולם יצרו תחושה של כמעט־מחנק ושל מציאות דלה וקשה שחל בה איסור לא־כתוב על הנאה מעניינים גשמיים.

עיתוני הילדים גם השתתפו במאבק נגד השוק השחור שהתפתח זמן קצר לאחר ההכרזה על מדיניות הצנע. הסוחרים של השוק השחור תוארו בעיתוני הילדים כעלובי נפש, בני בליעל חסרי מוסר המחבלים במדינה הצעירה. רצועות של סיסמאות כתובות בלשון תנ"כית קישטו את עמודי העיתונים והעבירו את המסר החריף: "היזהר מהיגרר ב'זרם העכור"! / התרחק מעולה! אל תהיה לשנינה! / הצטרף ללוחמים ב'שוק השחור"! / תן ידך לחיזוק כלכלת המדינה!" (דבר לילדים, 18.10.1950); "לא תהיה הפקרות בסחור ומכור! / אל יהיה חלקך עם השוק השחור!" (דבר לילדים, 25.10.1950); "לא ניתן לו מרגוע, לשוק השחור! נרדפהו כל יום, עד נכהו אחור!" (דבר לילדים, 1.11.1950).

"בביתה של לאה שיחקה החברה, / והיא ראשונה שקיימה המצווה. / שלחה לחינה פרוסת עוגה, / לנעמן — אוזני המן, / לאל־קים — זוג צימוקים, / ליונתן אגוז קטן / ולמרגלית — אשכולית" (דבורה לבנון, "משלוח מנות", הצופה לילדים, 11.3.1952)

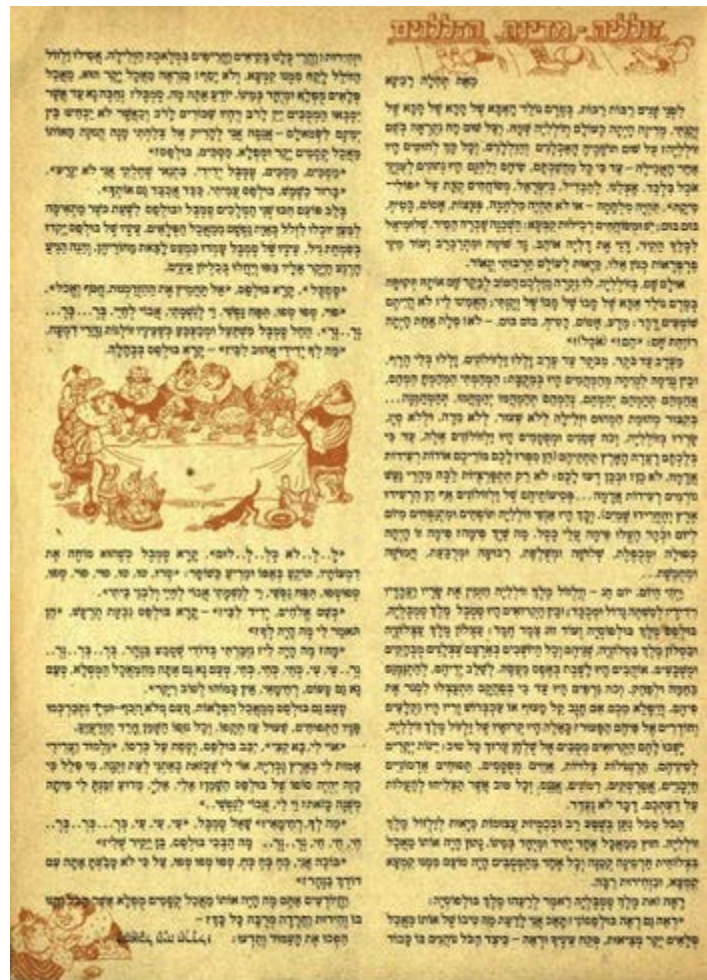
לצד כל אלה התפרסמו רשימות שהציעו מפלט מהמציאות הקשה, כגון אותן סצינות של אוכל בשפע, גיוון ופאר אקזוטי שאיפיינו מקומות רחוקים או מדומיינים. באותם עולמות נפגשו הקוראים הצעירים עם סעודות משובחות וארוחות ערב מפוארות שבהן אנשים סעדו כמו מלכים והמזון ניתן ללא קיצוב. כך לדוגמה פורסם ב"הארץ שלנו" בעיצומם של ימי הצנע התיאור הבא של ארוחת ערב שהוגשה בארמון מפואר בהודו: "בארמון של המהאראג'ה מגואלור (הודו) נמצאת אחת הרכבות הזעירות והיקרות שבעולם. הרכבת עשויה כסף טהור, ומונעת בכוח חשמל, ותפקידה — להוביל ממתקים ופירות מסביב לשולחן הגדול בשעת סעודה. הרכבת נוסעת לאיטה ונעצרת פעם בפעם, כדי לאפשר לאורחים להתכבד במטעמים" ("רכבת המטעמים", הארץ שלנו, 6.6.1951).

באחד הגיליונות לחג הפורים של "הארץ שלנו" תואר מסע דמיוני במנהרת הזמן. כתב העיתון, מלווה בנער השליחיות של העיתון, נוסעים יחד לפרס, שם הם נפגשים עם המלך אחשוורוש והוויזיר המלכותי המן. תוך־כדי הליכה ברחובות היפים של הבירה הם נתקלים באנשים החוגגים את סופה של תקופת הקיצוב. אין צורך לומר שההשוואה הסמויה למדינת ישראל כמדינה החיה במשטר צנע עולה מאליה: "על המדרכות הצטופפו אלפים אלפים של בני אדם ושתו יין מתוך חביות כרסניות. היין היה בלי קיצוב, והשתייה בלי מנות, והעם — שר, צוהל ושמח" (עודד אבישר, "סופר 'הארץ שלנו' נפגש עם אחשוורוש", הארץ שלנו, 21.3.1951).

באותו גיליון חג תואר באופן סאטירי המנהג של משלוח מנות בעיר אינמוה, שנכתב בהשראת חכמי חלם. תושבי העיר מוצגים אמנם ככסילים גמורים, אבל התיאור של פריטי

המזון הנכללים במשלוח המנות עתיר בפרטים ומעורר תיאבון: "ולתפארת הצלחת, מלבד בוטנים וגרעינים הוסיפו גם פלאי־מרקחת — מין גלידה עם תופינים. ולהגביר מצב הרוח — שמו פלפלים שלוקים בתוך ציר של דג־מלוח עם עסיס אפרסקים" (עודד אבישר, "משלוח מנות בעיר אינמח", הארץ שלנו, 21.3.1951).

העושר של התיאור הזה של משלוח המנות המגוון עומד בניגוד גמור לטקסט אחר, שתיאר את משלוחי המנות הצנועים ששלחו הילדים זה לזה במציאות העכשווית, וגם זאת רק בדמיונם. הדלות והצניעות בולטות גם בלא ההשוואה למשלוחי המנות הססגוניים של אינמח: "בביתה של לאה שיחקה החברה, / והיא ראשונה שקיימה המצווה. / שלחה לחינגה פרוסת עוגה, / לנעמן — אוזני המן, / לאליקים — זוג צימוקים, / ליונתן אגוז קטן / ולמרגלית — אשכולית" (דבורה לבנון, "משלוח מנות", הצופה לילדים, 11.3.1952).

תהילה רבינא, זולליה מדינת הזללנים, "הארץ שלנו", 28.3.1951

מעשיית עם ב"הארץ שלנו" תיארה מפגש של שלושה המלכים משלוש ממלכות, זולליה, טמבליה ובולפסיה. כל אחד מהמלכים האלה אובססיבי לאוכל, והם מתכנסים יחדיו לסעוד את לבם בארוחת ערב מפוארת. התיאור המפורט של ארוחת הערב, המלווה באיור המציג את הסיפור שהתרחש בימים עברו, מעורר תיאבון ומפתה. למרות שהמעשייה ביקורתית

מאוד כלפי המלכים והמשתאות חסרי הרסן, התיאור מכניס בדלת האחורית עולם שבו האוכל המענג קיים בשפע וקיומו מובן מאליו.

"לפני שנים רבות רבות, בטרם נולד האבא של סבא של זקנתי, מדינה היתה בעולם זולליה שמה. ועל שום מה נקראה בשם זולליה? על שום תושביה האכלנים והזללנים. [...] ישבו להם הקרואים מסבים אל שלחן ערוך כל טוב: יינות יקרים למיניהם, תרנגולות צליות, אווזים מפוטמים, תפוחים אדמוניים חייכניים, אפרסקים, רימונים, אננס, וכל טוב אשר תצליחו להעלות על דעתכם. דבר לא נעדר. הכל מכל ניתן בשפע רב ובכמיות עצומות כיאות לזלזול מלך זולליה" (הארץ שלנו, 28.3.1951). אבל בעודם חוגגים את שפע המזון בסעודה של מלך זולליה מגלים שלושת המלכים את חוכמת המתנות, כאשר אינם שומרים על מידה נאותה ואוכלים יותר מדי מהחדל שגורם להם כוויות בלשונם.

טקסטים אחרים מדברים שוב ושוב בגנאי הגרגרנות. ב"משמר לילדים" תיארה אחת הרשימות את גורלו של אדם שמן מאוד, המכונה הזולל העצלן, שלא הצליח להפסיק לזלול. אף רופא לא הצליח לרפאו, מפני שכפי שהוא עצמו טען, "המאכלים כל כך טעימים ומגרים את תאבוני, ואינני יכול להתגבר על עצמי". רופא מפורסם אחד מחליט להערים עליו ומבשר לו שגורלו נחרץ והוא עומד למות תוך שבוע. הזולל העצלן מאבד לפתע את תאבונו ומצליח לרדת במשקל (משמר לילדים, 1.12.1949).

סיפור עם אוזבקי בשם "העני וסיר החמאה" שהתפרסם ב"הארץ שלנו" ב-1951 תיאר את חלומותיו בהקיץ של אדם עני. הוא נתקל יום אחד בסיר מלא חמאה והתחיל לפנטז איך ימכור קודם-כל את החמאה ויקנה כמה תרנגולות ואחר-כך, לאחר שיפטם את התרנגולות, ימכור אותן ויקנה חזירים שאותם "ימכור לכופרים". חלומותיו מגיעים לקיצם כאשר סיר החמאה נופל ומתנפץ יחד עם חלומו. המסר הסמוי ברור, לא כדאי לשגות בחלומות בהקיץ על אוכל.

למרות הבדלים אידיאולוגיים מובהקים ביניהם, כל ארבעת עיתוני הילדים חלקו אותו מסר: אוכל לא נועד להנאה. סעודות מפוארות וארוחות ערב אקזוטיות אינן חלק מהמציאות של הפרויקט הלאומי החדש. ארוחות עשירות ושופעות התקיימו אמנם, אבל רק במקומות אחרים, מרוחקים בזמן ובמרחב, ועם זאת, תיאורם במאמרים ובאגדות איפשר לעיתוני הילדים להציע לקוראים הצעירים דרך לברוח מעולם הצנע ולשגות בחלומות על עולם אחר. אין פלא שילדים הגיבו בהתלהבות לחומר הקריאה הזה, שפתח דלתות למציאות כה שונה משלהם.

באתי לעולם בתקופת הצנע והמחסור. במשפחתי התגלגלה אגדה אורבנית על מפח הנפש שגרמתי להורי כאשר למגינת לבם סירבתי לאכול את מרק עוף שהכנתו דרשה מאמץ עצום: אבי, אזרח נאמן בדרך-כלל, קנה את העוף בשוק השחור ונאלץ להכריח אותו הביתה באוטובוס. אני מניחה שחויית הנסיעה באוטובוס היתה כרוכה בלא מעט דפיקות

לב ודמתה כנראה לחוויות דומות שתוארו בספרי זיכרונות שונים, בין השאר בסיפוריו של העיתונאי זאב גלילי:

"בכניסה לתל-אביב עצר האוטובוס במחסום של פקחי משרד האספקה והקיצוב. הפקחים, חמושים באקדחים, על זרועם סרט ירוק שעליו הכתובת פקח. כשראה אותם אבא הוא החוויר. הפקחים עברו בין הספסלים ושאלו: האם מישהו כאן מחזיק עופות? באוטובוס שררה דממה. רק מן הקצה חמד מישהו לצון והשמיע קריאת 'קוקוריקו'."

"הפקחים הפכו לפתע רציניים והורו לכל הנוסעים לרדת מן האוטובוס. הכל נעמדו בשורה והפקחים עברו מאיש לאיש, בודקים בכליו ובבגדיו. הם טיפסו גם על גג האוטובוס, עליו הונחו המזוודות, וערכו חיפוש מדוקדק. עקבות החרדה נכרו על פניו של אבא, אך למרבית המזל המזוודה שלנו היתה מונחת בתחתית ערימת המזוודות שעל הגג והפקחים לא טרחו לפתוח אותה. חזרנו לאוטובוס ואבן כבדה נגולה מעל לבנו. עברנו על החוק ויצאנו מזה בשלום."

תודתי לטליה דיסקין, אורית רוזין ורימה שיכמנטר על מה שלמדתי מהן.